

Global Ekonomiye Dönüş*

Ian VÁSQUEZ

Eğer global kapitalizmin şu anki gelişmesini anlamak istiyorsak, uluslararası liberal ekonomik düzenin aslında ilki 19. Yüzyılın sonunda ve ikincisi 20. Yüzyılın sonunda olmak üzere iki kez yükseldiğini hatırlamamızda yarar vardır.¹ Uluslararası ekonomi birçok yönden sadece yüz sene önceki düzeyine daha yeni erişmiştir; ki bu, meşhur iktisatçıları, uluslararası entegrasyonun şimdiki seviyesinin iki dünya savaşı ve büyük buhranın yarattığı duraklama ve gerilemelerden önce olduğu kadar kadar yüksek olup olmadığını sorgulamaya teşvik etmektedir.

Yakınlarda yapılan bir çalışmada, ekonomistler Michael Bordo, Barry Eichengreen ve Douglas Irwin globalleşmenin bugün bir asır önceki globalleşmeden gerçekten farklı olup olmadığına cevap arıyor.² Bu sorunun cevaplanması bize şimdiye dek hiç görülmemiş bir dönemde yaşayıp yaşamadığımız, ulus devletin modasının geçip geçmediği ve yeni uluslararası ekonomik düzenin kendi devamını temin edip edemeyeceğine karar vermede yardımcı olabilir. Hakikaten, birçok gözlemcinin işaret ettiği gibi global kapitalizmin ilk silsilesinin böyle afet kabilinden bir sonla noktalanmış olması gerçeği, bizi ticarî, finansal ve işgücü entegrasyonunun şu anki durumu üzerinde düşünmeye zorluyor.

Dünyanın bugün *Pax Britannica* döneminden bile kesinlikle daha az liberal olduğu bir alan ise göç ve göçmenlerdir. Teknolojik gelişmelerin seyahati göç

Ian Vásquez, *Cato Institute*'ün "Global Ekonomik Özgürlük Projesi"nin yöneticisi ve "Global Fortune: The Stumble and Rise of World Capitalism (Cato Institute, 2000)"ün editörüdür.

1. Jeffrey Sachs ve Andrew Warner, "Economic Reform and the Process of Global Integration," *Development Discussion Paper* no. 552, Harvard Institute of International Development, E 1996, s. 5.

2. Michael D. Bordo, Barry Eichengreen ve Douglas Irwin, "Is Globalization Today Really Different than Globalization a Hundred Years Ago?" Susan M. Collins ve Robert Z. Lawrence, ed., *Brookings Trade Forum 1999* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999), s. 1-72.

kısıtlamalarının en asgari olduğu veya hiç olmadığı 19. yüzyıldakinden çok daha kolay ve daha düşük maliyetli hale getirmesine rağmen, bugün birçok ülke -özellikle zengin ülkeler- bir dizi göç ve işgücü düzenlemelerine sahiptir. Ekonomist Deepak Lal'ın ikna edici şekilde açıkladığı gibi, bugün insanların göç etmesinin üzerinde böyle kısıtlamaların olmasının sebebi, (zengin ülkelerde) vatandaşlığın refah devleti tarafından sağlanan hizmetlerden yararlanma hakkını vermesidir. Lâkin refah devleti büyümekte olduğu gibi göç miktarı da büyümektedir.³ 1965 yılından 1990 yılına kadar fakir ülkelere zengin ülkelere akışın etkisiyle yabancı ülkede doğmuş nüfus 75 milyondan 120 milyona yükselmiştir. Örneğin, 1945'ten bu yana ABD'ye göç eden insan sayısı 10 kat büyümüştür, fakat göçmenlerin ABD nüfusu içindeki oranı, bu oranın zirveye ulaştığı yüzyıl başındaki oranın sadece üçte biridir.⁴

Kıyasladığımızda, dünya mal ticareti 1970'lerde 1913'deki seviyesine ancak erişmiştir.⁵ 1970'lerin ilk döneminde global ihracat global üretimin % 12'sini tutuyordu ve o zamandan bu yana bu oran ancak % 18'e yükselebilmektedir. İhracatın ABD ekonomisi içindeki oranı bugün 19. yüzyıl sonlarındaki oranın az üzerinde sadece % 8 civarındadır. Fakat hizmet ticareti de dahil ABD ihracat oranı takriben % 11'e yükselmiştir. Doğrusu bugün turizm, finans, sigorta ve teknik yardım gibi hizmetlerin ticaretinin yüksekliği eskiden olduğundan daha fazla telaffuz edilmektedir. Hem mal hem hizmet ihracatını hesaba katmak suretiyle global ihracat bugün ancak dünya üretiminin % 23'üne yükselmiştir.⁶

Daha başka iki unsur yeni uluslararası liberal ekonomik düzen içindeki ticareti farklı kılmaktadır: Çok uluslu anonim şirketlerin yükselişi ve ticaretin terkiibindeki değişiklik. Ticaret bugün anonim şirketlerin değer zincirini parçalara ayırmasını ve endüstri içi ticaretle uğraşmasını gerektiriyor. Sonuç olarak, mamul mallar gelişmekte olan ülkeler tarafından gelişmiş ülkelere artan bir oranda ihraç edilmektedir. Bu tamamıyla 19. yüzyıl tecrübesiyle ters düşmektedir; çevre ülkeler zengin ülkelere birincil mallar ihraç ederken, şimdi daha önce merkezdeki ülkelerde üretilen, çevre ülkelere ihraç edilen malları merkez ülkeler ithal etmektedir.

3. Deepak Lal, "The Challenge of Globalization: There Is No Third Way," Ian Vásquez, ed., *Global Fortune: The Stumble and Rise of World Capitalism* (Washington, D.C.: Cato Institute, 2000), s. 29.

4. Julian L. Simon, *The Economic Consequences of Immigration* (Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press, 1999), s. 28.

5. Paul Krugman, "Growing World Trade: Causes and Consequences," *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 1, 1995, s. 331, ve International Monetary Fund, *World Economic Outlook* (Washington, D.C.: IMF, May 1997), s. 112.

6. *Economic Report of the President* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 2000), s. 306-7, 422 ve International Monetary Fund, *World Economic Outlook* (Washington, D.C.: IMF, May 2000), s. 203, 232.

Bordo ve beraberindeki yazarlar işaret ediyorlar ki, örneğin, bugün ABD'nin Meksika'dan ithalatının % 80'ini mamul mallar oluştururken, bundan 100 sene önce bu oran sadece % 10'lar civarındaydı. ABD ekonomisi içinde mal ihracatı oranı dramatik bir şekilde yükselmemesine rağmen, ABD'de üretilen ticarî malların büyük bir yüzdesi bugün ihrac edilmektedir.⁷

Finansal Entegrasyon

Dünya bugün finansal olarak geçmişte olduğundan daha fazla mı bütünleşti? Net sermaye artışlarına baktığımızda, veriler cevabın "hayır" olduğunu söylüyor. Almanya, Fransa ve Hollanda'da da benzer oranlarda olmak üzere, Viktoryen dönemde İngiltere'den dışarı akan sermaye İngiltere GSYH'nın % 9'una ulaşmıştır. Bugün hiçbir ülke bu net sermaye akış oranlarının yanına bile yaklaşmamıştır. 1990'larda lider ekonomiler için ortalama sermaye akımı GSYH'larının % 2'sinin az üzerindedir.⁸

Sermaye piyasası entegrasyonundaki diğer farklılıklar da gösteriyor ki dünya gerçekten de hiç olmadığından daha fazla küreselleşti. Günlük 1.5 trilyon dolar civarındaki büyük sermaye akımı tarihte hiçbir dönemde olmadığından daha fazladır ve bu paranın büyük bir bölümünü kısa süreli yatırımlar oluşturmaktadır. Yatırımcılar bugün gittikçe büyüyen uluslararası finans olanakları/araçları sunan bir pazarda dünyanın her tarafındaki ekonomik ve siyasî gelişmelere anında reaksiyon verebilmektedir. Dahası, yatırımcılar değer araçlarına ve yüzyıl önce de hakim olan yatırım araçlarına hemen hemen eşit olarak yatırım yapıyorlar. O zamanlar uluslararası sermaye öncelikle demiryolları ve devlet tahvilleri başta olmak üzere belirli sektörleri finanse etmekte yoğunlaşmıştı.⁹ Bugün daha hızlı ve belki de yatırım fırsatları hakkında daha güvenilir bilgiyle beraber uluslararası sermaye ülkelerin ekonomilerinin her sektörüne akmaktadır. Kısacası, net sermaye akışları 19. Yüzyıldaki kadar büyük çapta olmamasına rağmen, sermaye piyasalarının bu kadar büyümesi ve daha sofistike hale gelmesi kadar sermaye akımlarının da hiç görülmedik derecede geniş çaplarda olması gösteriyor ki, finansal bütünleşme bugün dünya kapitalizminin ilk olduğu dönemlerdekinden daha fazladır.

Teknoloji ve Siyasetin Rolü

Küreselleşme politik veya teknolojik değişimden dolayı mı olmaktadır? Burada yine Bordo ve diğerleri dünya kapitalizminin iki dönemi arasında önemli fark-

7. Bordo ve diğerleri.

8. *World Economic Outlook*, s. 114.

9. Bordo ve diğerleri.

lıklar görüyorlar. Geçen yüzyılda teknolojik gelişmeler küreselleşmeye yol açtı. 1860'larda uluslararası liberal ekonomik düzenin siyasal temelleri oluşmuştu. Büyük Britanya Tahıl Yasalarını kaldırdı ve 1840'larda Çin'e iyice yerleşti; 1857'de Hindistan'ı aldı ve Fransa'yla birlikte 1856 Kırım Savaşı'nda Rusya'yı yendi.

Aynı dönemde ve sonrasında teknolojideki gelişmeler, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında deniz taşımacılığındaki masraflarda % 40 ile % 50 arasında bir düşüş sağladı. 1860'larda Atlantik Okyanusu'nu geçen kablo sistemi döşendi; telgraf ve demiryollarının kullanımı yaygınlaştı; 1869'da Süveyş Kanalı bitirildi ve 1900'lerde Kuzey Amerika ile Avrupa'yı radyo-telefon birbirine bağladı. Bunlar ve diğer buluşlar dünya kapitalizminin ilk yükselişini ortaya çıkardı.

Küreselleşme bugün teknolojik gelişmelerden de yararlanmasına rağmen büyük ölçüde dramatik politik değişimlerden kaynaklanmaktadır. Dünyanın her yerinde devletler ticarî engelleri azalttılar ve 1980'lerden, özellikle Berlin duvarının yıkılışından itibaren ekonomilerini dışa açtılar. (Bu 19. yüzyılda ülkelerin yavaş yavaş gümrük tarifelerini yükseltmiş oldukları gerçeğiyle çelişmektedir.) Hava taşımacılığı gibi yeni teknolojiler günümüz küreselleşmesine yardım etmiş olabilir; fakat bu tür değişimlerin küreselleşmedeki rolü abartılmamalıdır. Diğer taraftan, bilgi çağında teknoloji, politikacıların dünya kapitalizminin gidişatını tersine çevirmesini zorlaştırabilir.

Zaman zaman küreselleşmenin eşitsizlik ve ekonomik dengesizlik yarattığı söylenmesine rağmen, tarihî bulgular aslında ekonomilerini dışa açan ülkeler arasında hayat standartlarında ekonomik olarak yaklaşıma olduğunu gösteriyor. Çalışmalar OECD içindeki ülkeler arasında, ABD eyaletleri arasında ve Japon eyaletleri arasında birbirine yaklaşıma eğilimi olduğunu gösteriyor.¹⁰ Ekonomist Jeffrey Williamson'ın ulaştığı global kapitalizmin her iki evresinde uluslararası ekonomiye katılan ülkelerde yaşayan insanlar arasındaki hayat standartları açığının daraldığı bulgusu manidardır. Williamson, «Tarih küreselleşmeyle yakınlaşma arasında pozitif bir münasebet olduğunu gösteriyor» diyor ve ekliyor: «Birinci Dünya Savaşı öncesi yıllar detaylı olarak incelendiğinde karşılıklı münasebet neden-sonuç ilişkisine dönüşüyor: Küreselleşme hayat standartlarının birbirine yaklaşmasında kritik bir rol oynamıştır.»¹¹

10. Sachs and Warner, s. 39, ve Kevin H. O'Rourke ve Jeffrey G. Williamson, *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999).

11. Jeffrey G. Williamson, "Globalization, Convergence, and History," *Journal of Economic History*, June 1996, s. 277.

Finansal Sistem

Son yıllarda Asya'da, Rusya'da ve başka yerlerdeki finansal krizler zaman zaman yeni bir şeymiş ve küreselleşmenin sonucuymuş gibi değerlendirildi. Ancak ekonomistler bu son ekonomik krizlerin sebeplerini incelemişler ve genel olarak krizlerin sebeplerine, sabit döviz kurlarını, hükümetçe yönlendirilen kredilendirme sistemini, koruma altındaki finansal sistemleri, ulusal ve uluslararası seviyedeki ahlâkî çöküşleri ve resmî hesaplarda şeffaflığın olmamasını dahil etmekte mutabık kalmışlardır.

Bu mutabakata rağmen krizler, küreselleşme karşıtları tarafından daha fazla piyasaya dayalı sistemden, daha müdahaleci sisteme geçilmesini savunmak maksadıyla kullanılmıştır. Hindistan'ın daha kapalı sistemi onu bölgesel finansal krizlerin altında ezilmekten kaçındırdığı için Hindistan, Doğu Asya'lı komşularından daha tutarlı/basiretli politikalar izlemiş olarak gösterilir. Şüphesiz, Hindistan'ın istikrar için ödediği bedel yoksulluğun sürüyor olmasıdır. Aksine Hon Kong kısa bir ekonomik tarihe sahiptir, fakat dünyadaki en zengin yerlerden biri haline gelmiştir. Doğrusu finansal krizlerden sonra bile Doğu Asya kriz ülkeleri Hindistan'dan hâlâ 8 ile 15 kat daha zengindir.

Finansal krizler dünya kapitalizminin ilk döneminde de olmuştur. İki dönem arasında bir ortak nitelik şudur: bankacılık ve para krizlerinin ikisi birden zengin ülkelerden daha çok çevre ülkelerinde veya az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Zengin ülkelerde bankacılık değil fakat para krizleri daha yaygındır. Lâkin Viktoryen dönemin altın standardının hakimiyeti altında, krizler fiyat-paraya dayanan şimdiki ayarlanabilir kur oranları sistemi altında çözüldüğünden farklı şekilde çözülyordu.

Bir başka mühim fark ise 100 sene evvel finansal kurtarmalar özel sektör tarafından yapılırken, bugün genellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) liderliğinde resmî olarak yapılmaktadır. İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston Birleşik Devletler eyaletlerinin taahhütlerini ifa edemediği 1840'lardan sonraki yüzyıla hakim olan vaziyeti şöyle özetlemektedir: «Yabancı bono alan İngiliz tebaası riskleri kendi üzerine almıştır ve sonucuna katlanmalıdır.»¹² Bu yaklaşımın sonucu olarak o zamanlar, genellikle kriz ülkelerindeki ekonomik toparlanma bugünkünden daha hızlıydı ve o ülkeler, bugünkü kriz ülkelerinin yaşadığı çapta servet kaybı yaşamadı.¹³

12. Harold L. Cole, James Dow, and William B. English, "Default, Settlement, and Signalling: Lending Resumption in a Reputational Model of Sovereign Debt," *International Economic Review*, May 1995, s. 369'dan alınmıştır.

13. Bordo ve diğerleri., ve Michael Bordo ve Anna J. Schwartz, "Measuring Real Economic Effects of Bailouts: Historical Perspectives on How Countries in Financial Distress Have Fared with and without Bailouts." Kamu Politikası üzerine Carnegie Rochester Konferansında sunulan Tebliğ, November 19-20, 1999.

Yukarıdan Liberalizm mi yoksa Aşağıdan Liberalizm mi?

Liberalleşmenin içinde vuku bulduğu kendine özgü kurumsal yapı -IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve BM gibi devletler üstü örgütler ve müdahâlecî refah devletleri- globalleşmenin hem düşmanlarının ve hem de taraftarlarının pazar ekonomisine dönüşme gayretlerini bu kuruluşların çalışmalarına atfetmelerine ve daha ileriki yapılanmaların da uluslararası örgütlerce idare edilmesini tavsiye etmelerine sebep oluyor.

Lâkin kanıtlar gösteriyor ki, bu uluslararası örgütler en iyi ihtimalle küreselleşme sürecinin kıyısında köşesinde yer almışlardır ve en kötü ihtimalle bu süreçte kesintilere veya ertelemelere sebep olmuşlardır. Örneğin IMF ve Dünya Bankası'nın yıllardan bu yana içe dönük, kapalı rejimlere borç vermesi kesinlikle dünya kapitalizmine doğru hareketi yavaşlatmıştır.¹⁴ Bununla birlikte, ülkeler daha önce başarısız oldukları iktisadî yeniden yapılanmayı, sermaye ve ticaret hesaplarının liberalizasyonunu ve diğer siyasa reformlarını *tek taraflı olarak* gerçekleştirdiler. Bu durum, çok taraflı serbest ticaret anlaşmalarına giren, NAFTA'nın önerilmesinden seneler önce ticarî engelleri azaltan Meksika gibi ülkeler için bile geçerlidir. Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma teklifinde aynı yolu izlemektedir. Nitekim, yardım kuruluşları globalleşme sürecine muhtemelen yarardan ziyade zarara sebep olurken (örneğin Rusya'ya borç para vererek), Dünya Ticaret Örgütü gibi serbest ticaret anlaşmaları da yararlı oluyor. Bununla beraber, bunlar ticarî liberalizasyon reformlarını teşvik etmekten daha fazla bu reformların korunmasına hizmet ediyor.¹⁵

Kısacası dünya ekonomisi ülkeler düzeyindeki değişimlerden ziyade -Alman liberali Wilhelm Röpke'nin ulus üstü organizasyonları karakterize eden sahte uluslararasıdıktan ziyade içeriden ve derinden bir uluslararası düzen dediği- uluslararası düzeyde yönlendirilen değişimlerin neticesinde evrim geçiriyor. Liberal ekonomik dünya düzenini gerçekleştirmek isteyen yapısalcı yaklaşımın tehlikesi, bunun ihtiyarî ve keyfî güç kullanımına yol verebileceğidir. London School of Economics'den Razeen Sally bu tehlikeleri şöyle tarif etmektedir:

«Neo-liberal kurumsalcılar, uluslararası siyasa koordinasyonunu, uluslararası düzeyde ihtiyatî hükümet icraatlarını yavaşlatıcı genel kuralların sınırlandırılması çerçevesinde belirlemiyorlar; daha ziyade bunları spesifik sonuçlara ulaşmayı hedefleyen hususî politikalar üzerinde detaylı akitleşmelerin bir aracı olarak düşünüyorlar. Bu ise hukuk devletine tâbi sınırlı hükümete değil, uluslararası kamu

14. Bkz. Doug Bandow and Ian Vásquez, *Perpetuating Poverty: The World Bank, the IMF, and the Developing World* (Washington, D.C.: Cato Institute, 1994).

15. Brink Lindsey, "Free Trade from the Bottom Up," *Cato Journal*, Kış 2000, s. 363.